

Erős Ferenc – Székács Judit

Ferenczi Sándor és Ernest Jones kapcsolata leveleik tükrében*

A pszichoanalízis „objektív” – személyes indulatoktól, vágybeli torzításoktól, elfogultságoktól, indulatátteletektől mentes – történetéről aligha beszélhetünk. A pszichoanalízis története jobbra ma is személyek, irányzatok, iskolák, adott országok mozgalmi köré szerveződik, eleget téve különféle legitimációs és öngazolási szükségleteknek, a „narratív koherencia” igényének.¹ A történetek többnyire a nagy törésvonalak, szakítások, belső és külső traumák mentén íródnak, igen gyakran reflektálatlanul és feldolgozatlanul tovább örökítve a traumák utóhatásait. Tisztán „objektív” történetírás persze nem lehetséges; a múlt traumái jelen élményeinkben is tovább kísértenek. A tények pusztá leírása már önmagában is tartalmazza a konstrukció elemeit; a történész számára, beleértve a pszichoanalízis történetével foglalkozó tudománytörténészeket is, az egyik legizgalmasabb feladat annak felderítése, hogy miképpen, milyen érdekek, attitűdök, motivációk és emóciók mentén történnek ezek a konstrukciók, és hogy a tények miképpen lépnek be egy történelmi időbe, amely elválaszthatatlanul összekapcsolja őket interpretációikkal. A történetírás ennek a történelmi időnek, a múltnak a narratív rekonstrukciója, olykor igen nagy utat megtéve az emlékezés ama ösvényein, amelyeket a személyes és a kollektív emlékezet, a tárgyi és írásbeli emlékek feltárása nyit meg számunkra.

Ilyen írásbeli emlékek közé tartoznak a különféle fennmaradt levelezések, mint források. A pszichoanalízis korai történetében a levelezésnek különleges szerepe volt a mozgalom szervezésében, belső konfliktusainak, személyes és szakmai vitáinak kezelésében. A magánlevelek (így Freud kiterjedt levelezése Wilhelm Fliess-szel, Carl Gustav Junggal, Ferenczivel, Jonesszal, Karl Abrahammal és másokkal) mellett különös jelentőségre tettek szert az úgynevezett körlevelek (*Rundbriefe*), amelyeket Freud „titkos bizottságának” tagjai (Freud, Ferenczi Sándor, Ernest Jones, Karl Abraham, Max Eitingon, Hanns Sachs, Otto Rank) váltottak egymással (lásd Wittenberger – Tögel [szerk.] 1999–2006). Nem kevésbé fontos forrásértékkel

* In: Erős Ferenc: *Pszichoanalízis és kulturális emlékezet*. Budapest: Józsefvárosi Műhely, 2010. 104-124. Korábbi változata: Erős Ferenc – Székács Judit: „Váltakozva égtünk és fagyoskodtunk.” Ferenczi Sándor és Ernest Jones kapcsolata leveleik tükrében. In: Erős F., Lénárd K., Bókay A. (szerk.): *Typus Budapestiensis. Tanulmányok a pszichoanalízis budapesti iskolájának történetéről és hatásáról*. Budapest: Thalassa Alapítvány, 2008, 53-78. Egy másik változata „Ferenczi Sándor és Ernest Jones kapcsolata levelezésük tükrében” címmel előadásként hangzott el a Magyar Pszichoanalitikus Egyesület 2008. évi konferenciáján.

¹ Lásd erről részletesebben a „Pszichoanalízis és kulturális emlékezet” című tanulmányt a jelen kötetben.

rendelkezik az a levelezés, amely 1933 után az emigráns Otto Fenichel, a pszichoanalitikus mozgalom marxista ellenzékének vezéralakja és eszmetársai – köztük Gyömrői Edit és Siegfried Bernfeld – között folyt (Fenichel 1998).²

Ezek a levelek a pszichoanalízis „magán”- és „félhivatalos” történetéhez tartoznak. A levelezés-korpusz egésze ugyanakkor lényegi részét képezi a mozgalom egész történetének, amely igen nagymértékben tradícióközösségen és élményközösségen, e közösség tagjainak, valamint páciensek és a vonzáskörükbe került más személyek sűrű, olykor szinte áttekinthetetlen hálózatán alapul. A levelek kiegészítik és elmélyítik az orális tradíció-áthagyományozódást, amely a pszichoanalízis transzmissziójának és terjedésének legfontosabb eszköze volt. Történeti szempontból is kiemelkedő jelentősége van Ferenczi és Jones nemrégiben publikált levelezésének,³ amely lehetővé teszi, hogy az eddigieknél sokkal árnyaltabb képet alkossunk kettejük kapcsolatáról, és arról a bonyolult hálózati rendszerről, csoportdinamikáról, amelynek mindketten részei voltak.

A magyarországi pszichoanalízis történeti reprezentációinak fontos toposzát képezi Jones Ferencziről alkotott véleménye, amely Freud-életrajzában olvasható, és amely Ferenczit – élete utolsó időszakában – „elmebetegnek”, „paranoiásnak” minősítette (Jones 1973, 632). Ez az – Erich Fromm (1958/2000) által „karaktergyilkosságnak” nevezett – diagnózis nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy Ferenczi művei és módszerei hosszú időre a pszichoanalitikus mozgalom perifériájára szorultak. A Ferenczit stigmatizáló diagnózis persze nem kizárólag Jones találmánya volt. A pszichoanalitikus mozgalom akkori meghatározó alakjai privát megnyilatkozásaikban, magánleveleikben többnyire hasonlóképpen vélekedtek.⁴

A Ferenczit megbélyegző diagnózis egészében még mindig fel nem tárt históriája,⁵ amely Jonest gyakran egyedüli bűnbakként jeleníti meg, nem homályosíthatja el azt a tényt, hogy kettejüket szoros kapcsolat kötötte össze, életpályájuk több ponton keresztezte egymást. Ferenczi és Jones egyaránt a pszichoanalízis korai történetének legfontosabb alakjai közé tartozott.⁶ Ferenczi a magyar, Jones pedig az amerikai, majd a londoni pszichoanalitikus egyesület létrehozásában működött közre; mindketten kezdeményezői voltak a pszichoanalitikus mozgalom „titkos bizottsága” megalakításának (Jones 1973, Grosskurth 1991, Makari 2008). Ferenczi 1918 és 1920 között, Jones pedig két ízben – 1920-tól 1924-ig, illetve 1934 és 1949 között – elnöke volt a Nemzetközi Pszichoanalitikus Egyesületnek.

---

²A levelezésekről mint forrásról lásd: Erős 2008.

³Erős – Kovács – Székács (szerk.) 2008. Ebben a kiadványban a leveleket eredeti (német, illetve angol) nyelven közöltük, német nyelvű jegyzetekkel, amelyeket Friedrich Melinda készített. A kiadvány tartalmazza a levelek magyar szövegét is (Bottka Petrik fordításában). A javított magyar nyelvű, jegyzetekkel és kommentárokkal ellátott, Groddeck és Ferenczi levelezésével kiegészített kiadás: Ferenczi /Jones/Groddeck, 2010.

⁴Így például Freud röviddel Ferenczi halála után, 1933. május 29-én így írt Jonesnak: „Ferenczi már évek óta nincs velünk, sőt már nincs önmagával sem [...] Egyfajta mentális degeneráció támadta meg, paranoia formájában, ijesztő következetességgel. Ebben központi szerepet játszott az a meggyőződése, hogy én nem szerettem őt eléggé, hogy nem akartam elismerni a munkáját, és hogy rosszul analizáltam őt. A technikai újításai mind ezzel voltak kapcsolatosak, mivel meg akarta mutatni, mekkora szeretettel kell bánni a pácienssel ahhoz, hogy segíteni tudjunk rajta” (Freud/Jones 1993, 723).

⁵Lásd erről: Bonomi 1998.

⁶Jones életrajzát lásd: Brome 1983, újabban Maddox 2007.

Kapcsolatuk harmonikusnak aligha nevezhető, nem volt mentes a rivalizáció és a féltékenységtől, olykor a rejtett indulatoktól, sőt a nyíltan ellenséges érzületektől sem. Mindazonáltal a barátság, a rokonszenv, a kollegialitás és az együttműködési készség épp olyan fontos volt viszonyukban, mint a versengés, a bizalmatlanság és a gyanakvás. Kapcsolatuk ambivalens hullámzásába az eltérő adottságok és személyiségvonások éppúgy belejátszottak, mint a magánéleti konfliktusok, a szakmai érdekek, nem utolsósorban pedig a mozgalmi-csoportdinamikai szálak. Viszonyukban meghatározó jelentősége volt annak, hogy Jonest 1913-ban Ferenczi analizálta Budapesten; az analízis folytatásának szükségessége – mint levelezésükből kiderül – többször is felmerült a későbbiek során.

A levelekről

Jones és Ferenczi viszonyának, egymásra ható szerepeik alakulásának árnyaltabb értelmezéséhez azokra a levelekre támaszkodunk, amelyek többségét Ferenczi küldte Jonesnak, és amelyek a British Psychoanalytical Society archívumának Jones-gyűjteményében találhatóak. A levelezés összesen 37 levélből, továbbá 5 postai levelezőlappból, illetve képeslapból áll. Az első levél 1911. április 8-án, az utolsó pedig 1933. március 22-én kelt. A levelek többsége Ferenczitől származik, Jones Ferenczihez írott leveleiből mindössze három, géppel írt másolat található a gyűjteményben (1924. augusztus 7.; 1925. június 25.; 1929. február 1.). Jones többi, Ferenczinek címzett levele jelenlegi ismereteink szerint nem maradt fenn. Néhány ilyen levél tartalmáról, szövegkörnyezetéről azonban más forrásokból – így a Freud–Ferenczi és a Freud–Jones levelezésből, a „titkos bizottság” körleveleiből (*Rundbriefe*), valamint a levelezőpartnerek publikált írásaiból – tudomást szerezhethünk. Az 1920 és 1927 közötti levelek nagy része szorosan kapcsolódik a körlevelek témáihoz, egyes Ferenczi-levelek tulajdonképpen nem mások, mint kizárólag Jonesnak szóló magántermészetű kiegészítések a „titkos bizottság” valamennyi tagjának eljuttatott levelekhez.

Az archívumban nem csak Joneshoz, hanem más brit pszichoanalitikusokhoz – így többek között John Rickmanhoz – intézett Ferenczi-levelek is találhatóak, néhány olyan levél társaságában, amelyeket Ferenczi halála után családtagjai (özvegye, Gizella és annak leánya, Elma) – küldtek Rickmannek. Ugyancsak az archívum őrzi azokat a leveleket is, amelyek Ferenczi 1926-os angliai útjával kapcsolatosak. A British Psychoanalytical Society archívuma fontos lelőhelye azoknak a – már nagyrészt feldolgozott – dokumentumoknak is, amelyek a magyar pszichoanalitikusok támogatására és 1939 utáni emigrációjuk elősegítésére vonatkoznak, és amelyben Jonesnak meghatározó szerepe volt.⁷ Ferenczi és Jones kapcsolatának alakulása szorosan összefügg a pszichoanalitikus mozgalmon belül a húszas években lezajlott szakmai vitákkal és személyes konfliktusokkal, így elsősorban a Rank-vitával⁸, az első világháború utáni időszak feldolgozása csak a „titkos bizottság” 1920-ban induló

---

⁷ Jonesnak a kelet- és közép-európai pszichoanalitikusok megmentése érdekében végzett tevékenységéről lásd: Steiner 2000; Mészáros 2008a és 2008b; Borgos 2008.

⁸ Lásd erről legújabban: Bókay 2008.

rendszeres körleveleivel, a *Rundbriefe*-vel és más – részben még publikálatlan – forrásokkal együtt lehetséges.

A *Rundbriefe*-kiadás szerkesztői, Gerhard Wittenberger és Christfried Tögel a körlevelek egyik előzményének tekintik és a *Rundbriefe* I. kötetében közlik azt a levelet, amelyet Ferenczi írt Jonesnak 1913. november 2-án Bécsből, Freud íróasztala mellől (Wittenberger – Tögel [Hg.] 1999–2006, Bd. I. 32-34.). Tudomásunk szerint a Ferenczi–Jones levelek közül ez az egyetlen, amely nyomtatásban megjelent. Ferenczi legtöbb levelét kézzel írta, német nyelven, amelyet Jones jól bírt, de ő maga fennmaradt leveleiben angolul válaszolt, mint ahogy a *Rundbriefe*-ben és egyéb levelezéseiben is ezt a nyelvet használta. Ferenczi három levelet mégis angolul írt, írógépen. Ebből kettőt New Yorkból, 1926. október 5-én és december 13-án; a harmadik angolul írt gépiratos levél, az utolsó levél 1933. március 22-én kelt; ezt a levelet feltehetően Pálos Elma fordította és gépelte le a már súlyos beteg Ferenczi helyett. Leveleiben Ferenczi váltakozva használja a „Dear Jones”, a „Lieber Jones”, a „Lieber Freund” és a „Lieber Ernest” megszólítást. Eleinte magázza Jonest, később azonban a tegező formát (*Du*) használja.

A levelezés kezdetei

Ferenczi és Jones 1908. április 27-én találkoztak először személyesen, „a freudi pszichológia I. kongresszusának” nevezett nemzetközi pszichoanalitikus találkozón, Salzburgban. A kongresszus után Jones – Abraham Brill társaságában – Budapestre látogatott. (9. Fer, Freud/Ferenczi I/1: 71.) Több mint egy évvel később, 1909 szeptemberében újra találkoztak, ezúttal Amerikában, a worcesteri Clark Egyetemen, ahol Freud nevezetes „öt előadását” tartotta. (Jones 1973). Levelezésük azonban csak 1911-ben kezdődött.

Ferenczi 1911. április 4-én említi először Freudnak, hogy levelet kapott Jonestól, aki ekkoriban Kanadában, a torontói egyetem neurológusaként dolgozott, és nagy aktivitást fejtett ki a pszichoanalízis észak-amerikai elterjesztése céljából. Nyilván erre a levélre reagált Ferenczi 1911. április 8-án, megköszönve Jonesnak, hogy oly kedvezően nyilatkozott a szuggesztióról szóló munkájáról.⁹ Méltatja Jonesnak a pszichoanalízis érdekében kifejtett amerikai tevékenységét, hozzátéve, hogy „[a] pszichoanalízis, ha egyszer szabadjára engedik, olyan, mint minden valódi energia, nem lehet többé megsemmisíteni. Nem hagy nyugtot az embereknek, amíg nem csinálják végig. Nem használ semmiféle tiltakozás vagy ellenállás; legnagyobb ellenségei azok, akik a legtöbbet szenvednek az új felismerésektől. Ziehen, Kraepelin és Oppenheim a pszichoanalízisről kell, hogy *álmodjanak*, míg napközben elutasítják

---

⁹ A „Die Rolle der Übertragung bei der Hypnose und bei der Suggestion” című írásról van szó, amely németül az *Introjektion und Übertragung. Eine psychoanalytische Studie* című tanulmány második részeként a *Jahrbuch*-ban jelent meg 1909-ben. Magyarul először „A hipnózis és suggestió psychoanalízise” címmel – önálló írásként (vö. Freud/Ferenczi I/1: 251.) – jelent meg a *Gyógyászat* egymást követő két számában (1910. nov. 6. 50(45): 756-757. és nov. 13. 50(46): 775-781.). Később e dolgozat a *Lelki problémák a pszichoanalízis megvilágításában* c. kötetben (1912) „A hipnotikus hatások lelki elemzése” címmel jelent meg. Újraközölve in: Erős (szerk.) 2000, 85-97.

azt.” Levele végén Ferenczi azt a reményét fejezi ki, hogy e levél „egy állandó levelezés kezdete” lesz. (Ferenczi/Jones 2008, 77.)

A következő levél 1911. november 14-i keltezésű. A levél válasz Jones két kérdésére, amelyet feltehetően Ferenczinek „A homoszexualitás jelentősége a tébolyodottság kórtanában” című dolgozatának¹⁰ olvasása vetett fel benne. Az egyik kérdés az alkoholizmusra, a másik kérdés pedig a féltékenységre vonatkozott. Ferenczi – tanulmányának gondolatmenetéhez híven – a homoszexualitás jelentőségét hangsúlyozza mindkét esetben. Az alkoholizmus kapcsán utal Eugen Bleuler svájci pszichiáterre, aki az absztinencia nézőpontjából vitatta Ferenczi álláspontját.¹¹ A féltékenységgel kapcsolatban a következőket írja Ferenczi Jonesnek: „A féltékenység mindig a »kizárólagosság kategorikus imperatívusza«. Ezt mindig tudtuk. Amit nem tudtunk, az az, hogy az ember, a két szülőnek megfelelően, azt szereti, ha egyidejűleg legalább ketten szeretik, mégpedig úgy, hogy azt akarja, hogy ő legyen az akadály a kettő között, akik egymást akarják szeretni, és mindegyikük szeretetét saját magának akarja fenntartani. [...] Az anya és az apa közötti infantilis szituáció megfelel egy férjes asszonnyal való féltékeny szerelmi afférnak és egyszersmind a becsapott férj iránti rokonszenvnek.” (Ferenczi/Jones 2008, 79.)

Ferenczi egy évvel később, 1912. november 2-án írt újra Jonesnak. Ebben a levélben megjegyzéseket fűz Jonesnak a beteges szorongásról szóló munkájához (Jones 1911), elégedetten nyugtázva, hogy Jones a problémákat nem engedte át Stekelnek (aki tagadta az aktuálneurózisok létét). Stekel, aki most már ellenfélle lett, kilépett az Egyesületből – újságolja lelkesen Ferenczi, hozzátéve, hogy „a bécsiek örülnek Stekel távozásának, Freud is egészen boldog ettől”.¹² (Ferenczi/Jones 2008, 81.)

Jones Budapesten

Ezután csaknem másfél éves szünet következik a levelezésben. Ebben az időszakban azonban gyakran találkoznak személyesen, mivel Jones 1912 májusában néhány hónapra, egy évvel később pedig végleg visszatért Európába Kanadából, ahol súlyos magánéleti válságokat élt át akkori – súlyos kábítószer-addikcióban szenvedő – élettársával, Loe Kann-nal együtt, és egyszersmind professzionális nehézségekbe is keveredett egyik női páciensének – pontosan nem tisztázott – abúzus-vádja miatt. Jones kérésére Freud elvállalta Loe analízisét. Erről Freud 1912. június 23-án így tájékoztatta Ferenczit: „Jones előzetes kezelésre elhozta a feleségét, aki végül beleegyezett a kúrába; erre a három hétre Jones is itt marad vele. Rendkívül értelmes,

---

¹⁰ „Über die Rolle der Homosexualität in der Pathogenese der Paranoia” címmel a *Jahrbuch*-ban (1911, III. 101-119.) jelent meg. Magyarul először „A homoszexualitás szerepe a paranoia pathogenesisében” címmel a *Gyógyászat* egymást követő két számában (1911. szept. 10. 51(37): 630-632. és szept. 17. 50(38): 646-651.); később „A homoszexualitás jelentősége a tébolyodottság kórtanában” címmel (1911) a *Lelki problémák a pszichoanalízis megvilágításában* (1912) kötetben jelent meg. Újraemlítve in: Ferenczi 1982, 96-123.

¹¹ Ferenczi nem sokkal később önálló cikkben válaszolt Bleuler kritikájára. Alkohol und Neurosen. Antwort und Die Kritik von Prof. Eugen Bleuer. *Jahrbuch*, 1911, III. 853-857. Magyarul: Az alkohol és a neurózisok. *Gyógyászat*, 52(27): 446-448. Újabban, in: Erős (szerk.). 2000, 138-141.

¹² Wilhelm Stekel és a bécsi egyesület viszályáról lásd: Bos – Groenendijk 2007.

mélységesen neurotikus zsidó nő, akinek betegségstörténete könnyen nyomon követhető. Örülök, hogy sok libidót fektethetek belé.” (Freud/Ferenczi I/2: 104.) Freud azzal a határozott szándékkal folytatta az analízist, hogy elősegítse a sem együtt, sem egymás nélkül élni nem tudó pár végleges szétválását. Az analízis akkor is tartott, amikor egy évvel később, 1913 júniusában és júliusában Ferenczi Jones napi két órás kiképző analízisben vett részt Ferenczinél Budapesten.

E két analízis hátterével, történetével és következményeivel itt nem foglalkozunk részletesen. Erről bőséges információt találunk Brome és Maddox Jones-életrajzában, valamint a Freud–Ferenczi és a Freud–Jones levelezésben is. A Jonesszal folytatott analízis mindenestre mindkettőjüknek módot adott arra, hogy pontosabb képet alkossanak egymás jelleméről és személyiségvonásairól. Egymásról és az analízis menetéről nyert benyomásaikat sietve hozták mindketten Freud tudomására.

Ferenczi Jonesról (1913.június 7.)

„Azt hiszem, Jonesszal menni fog az analízis. Egyelőre túl sokat értelmez, és csak a régi, számára már ismert anyaggal rukkol elő, a (pozitív) áttételt már hozta magával a kúrába. Nagyon sokat ad rá, hogy jóra valónak lássák (ezt az általa meséltek és a róla való ismereteim összehasonlításából tudom).” (Freud/Ferenczi I/2: 226.)

Ferenczi Jonesról (1913.június 17.)

„Jones barátként és kollégaként is nagyon kellemes. Az analízisben gátlóan hat túlzott jóságossága: az álmai tele vannak az én gúnyolással és csúfolással, amit kénytelen elismerni, anélkül, hogy komolyan hinni tudna ezekben a rejtett jellemvonásaiban. [...] Most némely tekintetben tudományos szempontból jóval értékesebbnek találom Jonest a magunk számára, mint mielőtt analitikus ismeretségbe léptem volna vele. Munkájában azonban gátolja, hogy túlzottan jóságos: minden önállóságról lemond, ami aztán az intrikára és titkos diadalokra, alattomoságra való hajlamban bosszulja meg magát.” (Freud/Ferenczi I/2: 230.)

Jones Ferencziről (1913. június 23.)

„Legjobb tudásom szerint veszek részt az analízisben, és úgy vélem, kielégítően zajlik. Ferenczi igen erős agresszív hajlamokat tár föl bennem, melyekre állítólag túlzott elfojtással és alázatossággal reagáltam, és amelyek különböző impulzív hajlamokban bosszulják meg magukat.” (Freud/Jones 1993, 204.)

Ferenczi Jonesról (1913. június 23.)

„Jones a legjobb és legkedvesebb páciensem, ügyes, okos, engedelmes, közben valóban megbízható barát: azt hiszem, fogunk tudni rá építeni. Nemcsak kedves és érzékeny, de nagyon értelmes is, akinek a társasága a legjobb gondolatokra inspirálja az embert.” (Freud/Ferenczi I/2: 232.)

Jones Ferencziről (1913. július 22.)

„[Az analízis] abban kétségtelenül sikeres volt, hogy határozottabban szembe tudok nézni különféle jellemvonásaimmal és veszélyes hajlamaimmal, és bízom abban, hogy ennek értéke majd a valódi élet próbáját is ki fogja állni. Nem győzőm eléggé dicsérni Ferenczi végig tanúsított tudását és tapintatát. [...] Egészében nagyon kellemes időt töltöttem Budapesten.” (Freud/Jones 1993, 213.)

Ferenczi Jonesról (1913. július 26.)

„Jones szorgalmasan dolgozik; remélem, hogy az analízis minden tekintetben hasznos lesz számára; teljesen nem tudott még elszakadni látens hajlamaitól (noha erről igencsak derülátóan gondolkodik).” (Freud/Ferenczi I/2: 240.)

Ferenczi Jonesról (1913. augusztus 5.)

„Jones négy nappal ezelőtt hagyott itt engem. Nagyon hiányzik. Bensőséges barátokká lettünk, megtanultam őt szeretni és becsülni; élvezet volt egy ilyen intelligens és finom-választékos tanítvány. Az analízis nagyon kedvező hatással volt rá. A meggyőződéseai biztosabb alapokra kerültek, önállósága nőtt, alighanem a bátorsága is valamelyes nagyobb eredetiséghez. Neurotikus hajlamait remélhetőleg most már sikeresen fogja uralni – de erről nem merek biztos prognózist adni.” (Freud/Ferenczi I/2: 242.)

Ami a rövid budapesti analízis által feltárt lelki tartalmakat és összefüggéseket illeti, Bálint Mihály nem sokkal halála előtt elmondta Jones életrajzírójának, Vincent Brome-nak, hogy „Ferenczi a Jonesszal tartott utolsó üléseken arra koncentrált, hogy Jones anyja rendszeresen valamilyen kuruzsló tejkészítménnyel táplálja gyermekét, ami angolkórhoz és más komoly mellékhatásokhoz vezetett. Jones az anyamell megvonására, kis termetére és alacsony társadalmi származására való reakcióként alakított ki magában pályafutása kezdetén egy »mindenhatóság-komplexust«, ami az analízis időszakában kevésbé uralkodó, inkább tapintatos attitűdnek adta át a helyét.” (Brome 1983, 86.)¹³

Az első világháború kitörése előtti két év a „díványgalyodások” szappanoperájának időszaka volt (Elma Freudnál és Ferenczinél analízisben; Freud

---

¹³ Figyelemre méltó, hogy Jones az „istenkomplexusról” szóló nevezetes tanulmányában, amely a Ferenczinél folytatott analízis évében jelent meg (Jones 1913), pontosan jellemzi a mindenhatósági komplexusban szenvedő ember sajátos vonásait, mindenekelőtt a „kolosszális nárcizmust”, amely „csak ritkán ölt testet a hiúságban, és sokkal inkább ennek ellentétéként, az önmérsékletességben, sőt akár az önmegtagadásban nyilvánul meg” (Gyimesi 2007, 69.). Jonesnak ezt az írását feltehetően Jung személye inspirálta. (Gyimesi 2007) A Junggal való viszályban Jones egyértelműen Freud mellé állt, ugyanakkor Ferenczi – egy évvel korábban – 1912. augusztus 6-án – némi gyanakvással figyelmeztette Freudot: „A többi svájci túlzottan az ő [Jung] szuggesztív hatása alatt áll, s egytől egyig antiszemiták. Ritkán láttam oly tisztán, mint most, mekkora pszichés előnyt jelent zsidónak születni, s a gyermekkorban megkíméltetni ettől az atavisztikus ostobaságtól. Putnam is könnyen visszaeshet; Jonest pedig tartsa állandóan szem előtt, hogy elvághassa előtte a visszaesés útját.” (Freud/Ferenczi I/2: 191.)

alig leplezett erotikus vonzódása Loe-hoz, Jones viszonya Loe Linda nevű ápolónőjével; Loe újabb házassága „Jones II-vel”, a névrokon Herberttel, akivel 1914 májusában Budapesten tartják az esküvőt, Freud jelenlétében; Jones Ferenczinél, majd Ferenczi Freudnál analízisben 1914-ben). Ugyanakkor ez az időszak döntő volt a pszichoanalitikus mozgalom jövője szempontjából is. A magánélet egyre sűrűbb és átláthatatlan szálakkal gabalyodott össze a mozgalom-politikával is; immár véglegessé vált a nagy „disszidensekkel”, Adlerrel, Stekellel, majd Junggal való végleges szakítás. Erre az időszakra esik egy „Freud körüli pretoriánus gárda”, az úgynevezett „titkos bizottság” megalakításának terve (1912 nyara), majd a terv megvalósulása (1913. november). A bizottság, amelynek célja eredetileg Stekel és Jung kirekesztése és távoltartása volt, elsősorban Jones és Ferenczi kezdeményezéséből született.¹⁴ Hogy kié az „elsőbbiség”, arról Jones kissé ellentmondásosan nyilatkozott 1912. augusztus 7-i, Freudhoz intézett levelében:

„Az egyetlen téma – azt hiszem, Ferenczi vetette fel –, amelyről [Ferenczivel Bécsben folytatott] beszélgetésünkben szó esett, annak lehetősége volt, hogy néhány embert Önnek kellene analizálnia, hogy azután különböző helyeken működve az elmélet képviselőiként tanítsanak más kezdőket. Az ötlet, hogy álljon össze egy kisebb testület, amelynek, mint Nagy Károly helytartóinak, célja, hogy örködjön mestere királysága és politikája felett, *az én romantikus vénámból eredt*, s addig nem mertem szólni róla a többieknek, amíg Önnek elő nem adtam.” (Freud/Jones 1993, 149.)

„Typus Budapestiensis”

A másfél éves szünet után levelezésük 1913 őszén folytatódik. 1913. szeptember 25-i levelében (Ferenczi/Jones 2008, 82-84). Ferenczi arról panaszkodik Jonesnak, hogy a *Pester Lloyd*-ban egy bizonyos Albert Ehrenstein¹⁵ nevű szerző tollából megjelent egy „értelmetlen, téves és rosszindulatú” cikk, amely Freudot támadja, és Adlerrel szimpatizál. Ferenczi arra kéri Jones, hogy írjon néhány sort „az Ön barátjának, Vészi J[ózsef]nek, a P.[ester] Ll.[oyd] főszerkesztőjének, és figyelmeztesse őt arra, ne közöljön le minden badarságot a pszichoanalízisről, amit elküldenek neki. Célszerű lenne azonban, ha nem mondaná meg neki, hogy az ötlet tőlem származik; legfeljebb azt, hogy az ilyen ügyekben hozzám mint szakemberhez fordulhatnak”. Hozzáteszi még, hogy megpróbálja rávenni Ignotust, hogy írjon egy választ erre a „szennyiratra”. Utal arra, hogy Jones Budapesten milyen mély benyomást gyakorolt Ignotusra, aki „sokszor emlegeti és szeretné hamarosan viszontlátni Önt”. Nem tudjuk, hogy vajon Jones valóban megírta-e a Ferenczi által kért levelet Vészi Józsefnek.

¹⁴ „A titkos bizottság” megalakulásának körülményeiről lásd: Grosskurth 1991; Wittenberger – Tögel 1999; Falzeder 2005; Bos – Groenendijk 2007.

¹⁵ A cikk a *Pester Lloyd* 1913. szeptember 13-I számában jelent meg, „Psychotherapeutenkongress” címmel, amely beszámol a nemzetközi orvosi pszichológiai egyesület (Internationaler Verein für medizinische Psychologie und Psychotherapie) szeptember 19-21-án tartott bécsi kongresszusáról, ahol Adler a neurózisok kutatásáról tartott előadást. Albert Ehrenstein (Bécs 1886 – New York 1950) költő és újságíró volt, később a németországi expresszionista mozgalom egyik ismert alakja lett.

Ugyanebben a levélben Ferenczi többek között megírja azt is, hogy a szeptember elején lezajlott müncheni kongresszus után másfél napot töltött Lou Andreas-Salomével,¹⁶ aki arra bízta őt, hogy fejlessze tovább a mondásokban megjelenő halálösztönnel kapcsolatos elgondolásait, és írjon róluk újból.¹⁷ Beszámol pácienseiről, köztük a „totememberről”, azaz a „kakasimádó fiúról”,¹⁸ és kitér arra is, hogy október 2-án az ügyészek és ügyvédek egyesületében beszélni fog a pszichoanalízis és a jog viszonyáról.¹⁹

Következő, október 25-i levelében (uo. 84-85) Jones figyelmébe ajánl egy házaspárt (a Freud–Ferenczi levelezésben „Alexander Roth professzornak és feleségének” nevezett médiumokat [Freud/Ferenczi I/2: 268.]), akikkel Ferenczi ez idő tájt gondolatátviteli kísérleteket végzett. A házaspár Bécsbe, majd Londonba fog utazni; Jonest arra kéri, tegye lehetővé, hogy a házaspár a parapszichológiával foglalkozó tekintélyes londoni társaság, a Society for Psychical Research²⁰ hallgatósága előtt mutathassa be tudását, és egyben Jones, vagy, ha ő nem hajlandó, valaki más olvassa fel az ő (Ferenczi) előadását e tárgyköréről. November 8-i levelében visszatér erre a témára, jelezve, hogy a „telepátiás ügyet” el akarja rendezni a Society for Psychical Research-csel. „Jövő héten demonstrálom a telep[atikus] kísérletet a bécsi pszichoanal[itikus] egyesületben” – tudatja Jonesszal. November 19-én Ferenczi „Gondolatátviteli kísérletek” címmel valóban előadást tartott az egyesületben,²¹ majd néhány nappal később, november 23-án sor került a Roth házaspár telepatikus mutatványára is – ezúttal Freud lakásán. A demonstráció azonban csúfos kudarcot vallott (436 F, Freud/Ferenczi, uo.); a londoni eseményre ezek után nyilván nem kerülhetett sor.

1913. november 2-i levelében (amely, mint fentebb említettük, megjelent a *Rundbriefe*-kiadás első kötetében is), Ferenczi arról tájékoztatja Jonest, hogy Freud tudomásul vette Jungnak a *Jahrbuch* szerkesztéséről való lemondását, valamint arról, hogy miután „a Junggal való együttműködés nem megy tovább”, új egyesület megalakulását javasolják, Freuddal mint elnökkel és Jonesszal mint alelnökkel. Arra kéri továbbá Jonest, hogy vesse latba befolyását annak érdekében, hogy az amerikai egyesület is elfogadja ezt a javaslatot. A levélre Jones 1913. november 4-én Freudnak válaszol, lényegében elutasítóan (Freud/Jones 1993, 234.). November 8-i, korábban már említett levelében Ferenczi megismétli a javaslatot, kijelentve, hogy „[a] zürichieknek nem szabad időt hagynunk arra, hogy Freud neve mögé bújjanak és így

---

¹⁶ Lásd még Fer 417, Freud/Ferenczi I/2: 247.

¹⁷ Andreas-Salomé feltehetően „A valóságérzék fejlődésfokai és patológikus visszatérésük” című Ferenczi-tanulmányra utalt (Ferenczi 1913a). Lásd erről: Jiménez Avello 1998.

¹⁸ Ferenczi Sándor: Egy kakasimádó fiú. [Ein kleiner Hahnemann. *Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse*, 1913, (I, 240-246)]. Legújabban in: Ferenczi 1982, 147-157.

¹⁹ Lásd Ferenczi Sándor: A pszichoanalízisről és annak jogi és társadalmi jelentőségéről (Az Országos Bírói és Ügyészi Egyesületben 1913. október 29-én tartott szabad előadás nyomán). *Gyógyászat*, 54, (1914, február 8.) 6: 88-91. In: Ferenczi 1982, 158-174.

²⁰ Lásd Gyimesi 2008.

²¹ Feltehetően ugyanarról az előadásról van szó, amit Ferenczi november 19-én tartott a bécsi egyesületben „Versuche mit Gedankenübertragung” [Gondolatátviteli kísérletek] címmel (Nunberg – Federn 2008, IV:209.).

erősítsék meg magukat. A világnak tudomást kell szereznie Jung elszakadásáról. Az igazi »pszichoanalízis« ott található, ahol maga Freud van.»²²

1913. december 16-i levelében (Ferenczi/Jones 2008, 87-88) a „társas ösztön” Jones által felvetett problémájára reflektál, kijelentve, hogy „[a] kisebb csoportok már a szocializmus genitálstádiumában vannak (tárgyszeretet), a nagyobb csoportok pedig még megakadtak a szadisztikus periódusban (háború).” Ugyanebben a levélben elpanaszolja Jonesnak, hogy egyetemi docentúrája nem sikerült: „Jendrassik [Ernő] mindent megtett azért, hogy elgáncsoljon, és ez sikerült is neki.»²³

1914-ben az első világháború kitöréséig meglehetősen gyakran írt Ferenczi Jonesnak. 1914. március 16-i levelében így jellemzi a budapesti életet: „Budapest mint mindig: lelkesedik minden érdekességért, de nincs kitartása az alapos munkához. Kezdem azt hinni, hogy én magam is a Typus Budapestiensis-hez tartozom.” (Ferenczi/Jones 2008, 88-89.) Arról panaszkodik Jonesnak, hogy nagyon hiányoznak neki az előző nyáron megszokott mindennapi csevegéseik; azóta, hogy Jones távozott Budapestről, hiába keres pótbarátot. Egyesületbeli társait így jellemzi: „Ignotusnak ezer más dolga van, a kis Radó intelligens, de még fiatal és lényegében csak kritikus hajlamú ember. Dr. Hollósban (a nagyszebeni elmegyógyintézet főorvosa) egy tehetséges pszichoanalitikusra leltem, de túl messze lakik, és az ambíciós komplexusa olykor zavar engem – talán azért, mert az enyémmel ütközik.”

Május 20-án ugyancsak hazai tapasztalatairól számol be londoni kollégájának. „A ps[ych]o[a]nalízis Magyarországon az érdeklődés középpontjában van (az utóbbi időben adleriánus törekvések is jelentkeztek). Két új tagot vettünk fel: Dr. J.[enő] Hárnik orvost (szorgalmas, de személyes komplexusa miatt nehezen kezelhető ember, talán a mi jövőendő Adlerünk)²⁴, és Dr. G.[éza] Szilágyit (jogi doktor, volt páciens, újságíró).”

Ugyanezen a napon a Magyarországi Pszichoanalitikai Egyesület nevében Radó Sándor mint titkár és Ferenczi Sándor mint elnök hivatalos, pecséttel ellátott, géppel írt levélben arról értesítik Jonest, hogy az előző napon, május 19-én az Egyesület közgyűlése tiszteletbeli taggá választotta őt.

Elmaradt vakáció

Egy hónappal később, június 23-án Ferenczi még a nyári utazási terveiről tájékoztatja Jonest, kilátásba helyezve egy londoni utat is. Megemlíti a budapesti híreket: a Jones-házaspár (Loe Kann és Herbert Jones), valamint Freud budapesti tartózkodását (az esküvő alkalmából), valamint azt, hogy „[i]mmár Ignotus is

---

²² Új egyesület alapítására végül is nem került sor; 1914-ben végül Jung lépett ki a Nemzetközi Pszichoanalitikus Egyesületből (Jones 1973, 388).

²³ 1913. november 25-i ülésén a budapesti királyi magyar tudományegyetem orvostudományi tanártestülete – vélhetően Jendrassik Ernő bel- és ideggyógyász professzor nyomására – elutasította Ferenczi folyamodványát magántanári képesítésre. A dokumentumot lásd Erős 2009, mellékletében, 25-26. Jendrassik 1919 elején is elutasítóan véleményezte a Ferenczi egyetemi meghívására irányuló beadványt.

²⁴ „De kevésbé élesesű és alattomos” – teszi hozzá a lap alján.

törvényesen elvált a feleségétől”. (Ferenczi/Jones 2008, 90.) Július 20-án²⁵ tudatja Jonesszal, hogy végleg eldöntötte: nyáron (valószínűleg augusztus első hetében) Angliába utazik. Idejének nagy részét Londonban szándékozik tölteni, igénybe véve Jones vendégbarátságát. Ellenszolgáltatásként felajánlja, hogy ott-tartózkodása alatt folytatja Jones Budapesten megkezdett analízisét, „egészen szabályos analízisórák” formájában. (Ferenczi/Jones 2008, 91-92.) Július 27-én viszont már arról értesíti őt, hogy kénytelen lemondani a „szép időről”, amit Londonban remélt tölteni. A londoni tervek helyett behívóját várja: „Nagyon is lehetséges, hogy bevonulok a katonasághoz, és a hadjáratban a lovas huszároknál orvosként kell részt vennem!” (Ferenczi/Jones 2008, 91-92.)

A behívóparancs hamarosan meg is érkezett: Ferenczi 1914. október 24-én vonult be a 7. pápai királyi honvéd huszárezredhez főorvosként.²⁶ Levelezésük azonban a háború ellenére nem maradt abba, noha két, egymást ellenségesnek tekintő állam polgárai voltak. Miután Anglia és a Monarchia között a hadállapot miatt megszűnt a közvetlen postaforgalom, a levelezés Jan van Emden holland pszichoanalitikus közvetítésével bonyolódott. Ugyanezt a csatornát használta Freud és Jones, akik rendszeresen váltottak leveleket a háború négy éve alatt.

Ebből az időszakból Ferenczinek két Joneshoz írott levele maradt fenn. Az elsőt 1915. május 15-én írta Pápáról. Ebben a levélben megköszöni Jonesnak, hogy befejezte írásai lefordításának „fáradtságos és unalmas” munkáját,²⁷ majd beszámol pápai mindennapjairól.

„Magamról semmi különöset nem tudok írni. Október vége óta katonai szolgálatomat töltöm egy huszárregimentnél, de most csak a háterszágban, ahol alig van mit csinálni. Van még napi 2-3 magánpáciensem analízisben. Határkérdésekkel foglalkozom, pszichológiával és biológiával; kérdés azonban, hogy ebből kisül-e majd valami értelmes dolog. Fizikailag tényleg jól vagyok, amihez hozzájárul a vidéki nyugalom és a napi lovaglás.” Megemlíti még, hogy egy salernói professzor, [Marco] Levy [helyesen Levi]-Bianchini „introjekciós” munkáját le fogja fordítani olaszra. „Figyelemre méltó ellentét ezen internacionalizálódás és az uralkodó nemzeti küzdelmek között!” – teszi hozzá. (Ferenczi/Jones 2008, 93.)

Közben Ferenczi is kapott levelet Jonestól. Ez derül ki Freudhoz 1915. december 26-án írt leveléből: „Jones plagizáló hajlamát ismerem: valamikor hasonló módon sajátította el a szuggesztióról írt dolgozatomat. Eredetisége (ahogy az analízisből tudom) gátolt, ezért kell a becsvágyát ily módon kielégítenie. Mindezek ellenére derék fiatalember – csak ebben a tekintetben korrigálni kell. [...] Pár nappal ezelőtt kaptam tőle egyébként levelet, amelyet mellékelek. Némely tekintetben érdekes. Csoda, hogy a levél át tudott jutni az angol és az osztrák–magyar cenzúrán.” (586 Fer, Freud/Ferenczi II/1: 175.) A Jones elleni plágium-vád a „The action of suggestion in psychotherapy” című 1910-es munkájára vonatkozik (Jones 1910). Akkor azonban még nem merült fel a plágium kérdése; sőt, mint korábban láttuk, Ferenczi 1911. április 8-i

---

²⁵ A levél dátuma 1913. július 20, de ez elírás lehet, a szövegösszefüggésből kiderül, hogy ezt a levelet csak 1914 nyarán írhatta Ferenczi, mivel egy évvel korábban Jones még éppen Budapesten tartózkodott.

²⁶ Lásd erről Erős 2007, 103-120.

²⁷ Jones fordítása 1916-ban jelent meg: Sándor Ferenczi: *First Contributions to Psychoanalysis*. R. G. Badger, Boston. Újabb kiadása: London: Maresfield Reprints, 1980.

levelében éppenséggel megköszönte Jonesnak, hogy oly kedvezően nyilatkozott a szuggesztióról szóló munkájáról. A plágium-vád azonban a húszas években fontos szerepet játszik majd konfliktusaikban és kapcsolatuk elhidegülésében.

A háború időszakából fennmaradt második Ferenczi levél (feltehetően válasz arra a Jones-levéltre, amelyet Freudnak mellékel, lásd fentebb) 1916. július 24-én kelt. Ferenczi ekkor már Budapesten szolgál, a Mária Valéria barakk-kórházban. A levél hangneme – dacára a Jonesszal szembeni bujkáló gyanakvással és lenézéssel – változatlanul igen barátságos. (Ferenczi/Jones 2008, 93-94.)

„Kedves Jones,
Nagyon köszönöm barátságosságodat és érdekes leveledet.
Kár, hogy nem tudsz eljönni hozzám, még egy pár hétre sem. Érdekes pszichotechnikai dolgokat tudnék Neked mutatni.
Tudsz-e valamit amerikai fordításom sorsáról?²⁸ Mindig csak a hirdetéseket nézem az I[n]ternational J[ournal of] Abnormal Psychology-ban.
Azt hiszem, előbb fogjuk viszontlátni egymást, mint Te gondolod. Hallom, első utad Bécsbe fog vezetni. Én is ott leszek jelen!
Az álom nagyon érdekes volt. [...]
Szívélyes üdvözlettel
A Te Ferenczidtől”

Nem tudjuk, mi volt Jones „érdekes álma”. Tudjuk azonban a Freud–Ferenczi levelezésből (639 Fer; 666 Fer), hogy a levelezés – legalábbis Jones részéről – a háború és azt követő válságos időszak alatt is folytatódott. Ferenczi ekkori válaszleveleinek nincs nyoma. Ha voltak is ilyenek, a postai viszonyok kiszámíthatatlansága miatt könnyen elkallódhattak. Ám a fontosabb eseményekről – így például Jones akkori feleségének, Morfydd Owens 1918 szeptemberében bekövetkezett tragikus haláláról (771 F), majd amerikai kollégájuk, James Jackson Putnam novemberi elhunytáról (786 Fer) – közvetve, Freud, Hanns Sachs, Otto Rank, Jan van Emden és mások leveleiből is értesülhettek. Ferenczi 1919. áprilisi professzori kinevezésének, ennek a „korábban álmodni sem mert sikernek” hírét Freud írja meg Jonesnak (Freud/Jones 1993, 348), aki erre a hírre így válaszol: „Kérem, gratuláljon [Prof.] Ferenczinek, ha tud írni neki; ez nagyszerű hír. És mondja meg neki, hogy a könyve (amelyből még Japánban is elkelt néhány példány!), új kiadásért kiált.” (Uo. 350.)

„Váltakozva égtünk és fagyoskodtunk...”

Jones és Ferenczi várva várt személyes újratalálkozására 1919. szeptember 24-én került sor Bécsben. A háborús évek utáni nagy egymásra találás örömét azonban hamarosan beárnyékolta a húszas évek elején kezdődő vita és konfliktus, amelyet

---

²⁸ Jones Ferenczi fordítása először Amerikában jelent meg. (Lásd a 27. sz. jegyzetet.)

„Rank-vitaként” tart számon a pszichoanalízis-történeti szakirodalom.²⁹ Ebben döntő szerepe volt Rank *A születés traumája* című könyvének (1924), majd Ferenczi és Rank közös művének, *A pszichoanalízis fejlődési céljának* megjelenése és fogadtatása. A vita, amely – Bókay Antal kifejezésével – „a pszichoanalízis sorsfordulóját” jelentette – polarizálta a „titkos bizottság” tagjait, összekuszálta a szálakat, és szakmai véleménykülönbségek mellett személyes indulatokat gerjesztett, végül pedig a „titkos bizottság” feloszlásához vezetett. Ennek folyamatát jól nyomon követhetjük a *Rundbriefe*-ben.

Jones és Ferenczi viszonyát – a bizottságban játszott szerepeik és szerepváltásaik mellett – tovább árnyékkolták azok a személyes indulatok és feszültségek, amelyek korábban csak közvetve jutottak kifejezésre. Újra előkerült a „plágium-vád” (943 Fer) amelyre – mint láttuk – Ferenczi egy 1915-ös levelében utalt Freudnak (586 Fer), aki a maga részéről többször felhívta a figyelmet Jones „jellem- és viselkedésműködési fogyatékosságaira” (913 F, Freud/Ferenczi III/1: 154.),³⁰ a „gőgös és ügyetlen” angolokról pedig megállapítja, hogy „[n]em lehet velük rendesen együttműködni. Ha majd magukban lesznek, valószínűleg jól, de legalábbis jobban fogják csinálni. Jones minden tekintetben vezetésre alkalmatlan személyiség.” (917 F, uo. 157.) Nyilván ezen benyomásai alapján jutott Freud arra a következtetésre, amely az 1922. november 26-i körlevelében olvasható: „Jonesnak be kellene fejeznie azt a rövid analízisét, amelybe annak idején Ferenczinél belekezdett.” (*Rundbriefe* III. köt. 232.)

A személyes ellentétek heves kirobbanása következett be a „titkos bizottság” 1923 augusztusában – Freud távollétében – tartott ülésén, az olaszországi San Cristoforóban. Az összejövetelre Rank és Jones rendkívül éles vitája nyomta rá a bélyegét. Rank dühöngött egy antiszemita kijelentés miatt, amelyet Jones tett róla Brillnek, és azt követelte, hogy Jonest zárják ki a Bizottságból, erre azonban Abraham nyomására nem került sor. Jones így írt erről az epizódról feleségének, Katherine-nek: „Az egész napot azzal töltöttük, hogy próbáltuk tisztázni a Rank–Jones ügyet. Nagyon fájdalmas, de remélem, hogy a viszonyunk most jobb lesz, és bízom ebben, de másfelől azt hiszem, Ferenczi nem fog velem szóba állni, mert Brill éppen ott volt, és azt mondta neki, hogy én azt mondtam, hogy Rank egy zsidó szélhámos (stark übertrieben [erős túlzás]).”³¹ (1923. aug. 26, idézi Brome 1983, 139.)

Ferenczi a San Cristoforó-i eset után, 1923. október 7-én így ír Jonesnak:

²⁹ Lásd erről Bókay 2008.

³⁰ 1923. november 23-i körlevelében Ferenczi ismét plágiummal vádolta Jonest (*Die Rundbriefe*, 4: 121). Jones Ferenczi vádjaira november 12-i körlevelében válaszolt. (*Die Rundbriefe*, 4: 127-130). Megegyezésre azonban nem sikerült jutniuk. Lásd még: *Die Rundbriefe*, 4: 144 és 153.

³¹ Ennek az epizódnak a pontosabb háttere és kontextusa homályos. Kétségtelen, hogy a korai pszichoanalitikusok többségében erős – és igen sok esetben jogos – félelem élt az antiszemitizmus megnyilvánulásaihoz szemben. Ezek a félelmek belejátszottak Jung személyének megítélésébe is, noha a Junggal való szakításnak alapvetően tartalmi-konceptuális és világnézeti, nem pedig származásbeli okai voltak. Jung távozása után a walesi baptista családból származó Jones maradt a pszichoanalitikus mozgalom vezető testületeinek egyetlen nem zsidó tagja. Ez olykor kétségkívül okot vagy ürügyet adhatott bizalmatlanságra és gyanakvásra, és bizonyára a mindennapi társalgás szintjén is szóbeszéd tárgya lehetett. Rank „lezsidózása” Jones által valószínűleg egy személyeskedő vita hevében történt meg, az előzményeket azonban nem ismerjük. Jung későbbi tevékenysége – a náciizmus egyes eszméi melletti korai rokonszenve – részben igazolta ezeket a félelmeket, Jonesé azonban aligha.

„S. Cristoforóban gyakran mondogattam Neked: én sem tartalak Téged kimondottan neurotikusnak, de határozottan az a véleményem, hogy a Te analízised szükséges, nem csak az, azt hiszem, tudattalan motívumokból származó cselekedetek miatt, hanem azért is, mert egykori analízisedet befejezetlennek kell tartanom, mivel akkor módszerem még sokkal tökéletlenebb volt. Már csak az analitikusi tevékenységedre tekintettel is kívánatosnak tartok egy utóanalízist. Ha azonban ezúttal egy szabályos analízist akarunk csinálni, nem szabad, hogy befolyásoljon bennünket (bár analíziseim mostanság sokkal rövidebbek) a végső terminus kitűzése vagy az időtartam. Azt azonban, hogy mindez hogyan egyeztethető össze vitális érdekeiddel, nem tudom megmondani.” (Ferenczi/Jones 2008, 96-97.)

Ferenczi felajánlkozására Jones csaknem egy év múlva, 1924. augusztus 7-én válaszol³² (Ferenczi/Jones 2008, 98-99), eképpen indokolva hosszú késedelme okát:

„Kitalálhatod, hogy a késedelem oka számos ügy volt, így szerencsétlen szuggesztív vitánk, és a kongresszust³³ követő események, amelyek időszertlenné tették, hogy ilyen személyes dolgokkal jelentkezzem. Mostanra azonban már szabadabbnak érzem magamat arra, hogy ezt megtegyem. Nagy vágyat éreztek (és érzek) arra, hogy folytassam az analízist, főként azért, mert a legtökéletesebb elérendő cél az az ideál, amelyre mindannyiunknak törekednünk kell a pszichoanalízissel kapcsolatban. Másfelől, életem állandó költségei és itteni körülményeim abszolút lehetetlenné teszik, hogy a legrövidebb időn túl távol legyek munkámtól, ami nyilvánvalóan nem volna kívánatos. Csak azzal a gondolattal tudom vigasztalni magamat, hogy az az ember, aki oly boldog a szerelmi életében, mint én, és oly elégedettséggel tud dolgozni, annak nincs sürgető szüksége arra, hogy további analízisben vegyen részt, és biztos vagyok abban, hogy egyet fogsz érteni Te is ezzel a kritériummal.”

Amikor Jones ezt a levelet írta, már magasra csaptak a hullámok, amelyek Rank, majd Ferenczi és Rank közös műve kavart. A levél elején súlyos szemrehányásokkal illeti Ferenczit a Rankkal való együttműködés miatt. „Tényleg attól félek – írja –, hogy [Rank] megismétli Jung történetét, és pedig ugyanolyan neurotikus okok miatt. Senki nem azonosít Téged velem ebben a tekintetben, de nagy rejtély számomra, hogyan jutottál odáig, hogy közös könyvet írjál velem.”

Jones szemrehányására Ferenczi néhány nap múlva válaszolt. Augusztus 18-i levelében (Ferenczi/Jones 2008, 100) leszögezi:

„Teljesen igazad van abban, hogy nem azonosíthatok teljesen Rankkal, ilyen teljes azonosság ritka dolog tudományos kérdésekben, különösen akkor, amikor olyan új szempontokról van szó, amelyeket Rank dolgozott ki a születési traumáról. Az én »genitálteóriám« némileg másként látja a születés mozzanatát, és ennek a momentumnak a neurózis szempontjából való hatásossága sincs megemlítve. Éppen ez az a pont, ahol nem, vagy még nem fogadom el teljesen Rank felfogását

---

³² Ez a levél egyik a három, másolatban fennmaradt Jones-levélnek.

³³ Az 1924 áprilisában Salzburgban tartott kongresszusról van szó, amelyen Freud nem vett részt. Ferenczi a kongresszusi beszámolójában ezt írja Freudnak: „[Jones] nem bocsátja meg nekem a hipnózis-annexió miatti szemrehányásomat”. (957 Fer)

szó szerint, bár meg vagyok győződve arról, hogy ez lényegesen hozzájárult tudásunk növekedéséhez. További bizonyítás és kutatás feladata lesz, hogy Rank elgondolásait összhangba hozzuk a pszichoanalitikus tudás egészével. Lehet, hogy Rank gondolatai »eltúlzottak«; mindenesetre érdemes volna tovább vizsgálni őket.”

A levélben Ferenczi biztosítja Jonest: megérti azokat az indokokat, amiért nem kívánja folytatni a nála tizenegy évvel azelőtt megkezdett analízist, majd így fejezi be: „Váltakozva égtünk és fagyoskodtunk eddig. De a nyugalom jót tesz.”

„A rózsáid túléltek a telet...”

A nyugalom azonban nemigen következett be. Ferenczi és Jones 1924 és 1933 között tovább leveleztek egymással; ezekben a levelekben is váltakozva „égnek és fagyoskodnak”. A személyes és gyakran személyeskedő indulatokba is átcsapó ellentétek a pszichoanalitikus mozgalmat akkoriban megosztó nagy viták lecsapódásaiként jelennek meg (a Rank-vita után a mozgalom közép-európai [Berlin, Bécs, Budapest], angliai és amerikai szárnyai közötti viszony és dominancia problémái, a „laikus analízis” és a pszichoanalitikus technika kérdései stb.). Ugyanakkor valószínűleg igaz az is, amit Paul Roazen így fogalmaz meg: „Jones sose bocsátotta meg Ferenczinek, hogy az [mármint Ferenczi] az analitikusa volt” (Roazen 1975, 359.). Ellentéteik azonban nem akadályozzák meg Ferenczit abban, hogy olyan baráti kérésekkel forduljon Joneshoz, mint például Róheim Géza tervezett angliai útjának támogatása (1925. május 29-i levél, Ferenczi/Jones 2008, 101-102).

Ferenczi 1927 júniusában jutott el – életében először és utoljára – Angliába. Erre az útra Amerikából visszatérőben került sor. Angliai útjáról 1927. június 30-án így számol be Freudnak Baden-Badenből (1097 Fer, III/2:156-157.): „Londonban tizenkét napot töltöttünk; a meghívások, előadások, egyes személyekkel folytatott megbeszélések szinte minden időmet igénybe vették. Jones arra törekedett, hogy (ellentétben az amerikai fogadtatással) szinte minden elképzelhető személyes tisztelettel elhalmozzon. A voltaképpeni megbeszélés Jonesszal az ő Elsteadben lévő vidéki házában zajlott. Észben tartottam az Ön figyelmeztetését: »Legyen óvatos«. Valóban, Jones megnyilvánulásából hiányoltam a teljes nyíltságot.” Pár nappal korábban, június 26-án meleg hangú levélben köszönte meg a „fényes fogadtatást” Jones és felesége részéről, amely, mint írja, nem csak neki, hanem „az ügynek” [*die Sache*] is szólt.

1930. január 6-án Ferenczi elkeseredett, kemény hangú levélben fordul Joneshoz (nem ismerjük Jonesnak azt a levelét, amelyre válaszképpen íródott):

„A negativitásom fokozódásához nagyban hozzájárult ellentmondásos viselkedésed a laikus analízis kérdésével kapcsolatban. Habár magad is elnöke vagy egy laikus tagokat magába foglaló csoportnak, a viselkedéseddel nemritkán [!] bizonyos értelemben feltűzelted a laikusok ellenzőit, pl. az innsbrucki Kongresszuson. [...]nem marad más hátra, mint hogy bókotat, miszerint az én munkám tudattalan és analizálható, a lehető legudvariasabban viszonzom.

Lehetséges, hogy egy kétoldalú erőfeszítés ezt követően képes lenne eltenni az útból a tagadhatatlan akadályokat. Ha már vallomásoknál tartunk, van némi mondanivalóm munkáid irodalmiságáról is. A Te munkáidat sem olvasom mindig osztatlan örömmel. Amennyiben az én munkáim vadak és fantasztikusak, úgy a Tieid gyakran egyfajta logikus-szadisztikus erőszakosság benyomását keltik, egyáltalán nem vagyok elragadtatva a Te angol csoportodtól, különösen mióta megjelentek a gyerekanalízissel kapcsolatos – egyébként szintúgy fantasztikus – munkák. Látod, elég feszültség lógott a levegőben, ez a levélváltás talán a kapcsolatunk megjavulásának kezdetét jelenti.” (Ferenczi/Jones 2008, 109.)

Ferenczi 1932. október 2-i naplóbejegyzésében olvashatjuk: „Ebben a pillanatban kaptam kézhez Jones személyes hangú, barátságos sorait. (Rózsákat ígér, körlevelet indítványozott.)” (Ferenczi 1996, 214.) Pontosan két hónappal halála előtt az alábbi levelet írta Jonesnak: „Ami a téllal és a tavasszal kapcsolatos kérdésedet illeti, meg kell mondanom, hogy a tél nagyon próbára tett, de reményteljesen nézek a tavasz elébe. A rózsáid nagyon szépen kibírtak a telet, legalábbis remélem, mivel a téli időszak nagyon enyhe volt. Remélem, hogy ezek a rózsák gyakran fognak emlékeztetni mindkettőtökre és gyönyörű vidéki házatokra.”

Alig egy hónappal Ferenczi halála után, 1933. június 24-én Paul Federnnek írott levelében³⁴ (Jones annak szükségességéről ír, hogy meg kellene írni „drága barátunk”, Ferenczi életrajzát, értékelve és felmérve személyiségét, tudományos munkásságának jelentőségét is. Ez az életrajz nem készült el, Jones azonban a Freud-életrajz megírásának előkészítése során kiterjedt levelezést folytatott Bálint Mihállyal.³⁵

A Jones Freud-életrajzában megjelenő „kodifikált” Ferenczi-portré egy fél évszázados történetet, Jones és Ferenczi kapcsolatának ötven évét zárta le. Most, több mint fél évszázaddal később, messzire távolodva Jones és Ferenczi történelmi idejéből, érdemes volna kapcsolatukat újraértelmezni, megmutatva, hogy a korai pszichoanalitikus mozgalom e két jelentős alakjának tevékenysége, egymáshoz és a mozgalomhoz való viszonyuk hogyan tör át a kodifikált emlékezet résein.

Felhasznált irodalom

Bókay Antal (2008). Utak és útelágazások Ferenczi gondolkodásában 1923–1924-ben. In: Erős, Lénárd, Bókay (szerk.), 79-104.

Bonomi, Carlo (1998). Jones’s Allegation of Ferenczi’s Mental Deterioration: A Reassessment. *International Forum of Psychoanalysis*, 7: 201-206.

Borgos Anna (2008). Árral és ár ellen – Gyömrői Edit életútja. In: Erős, Lénárd, Bókay (szerk.), 139-168.

---

³⁴ British Psychoanalytical Society Archives (PO4 /C/C/01)

³⁵ Ez a levelezés francia fordításban jelent meg a *Le Coq-Héron* című francia pszichoanalitikus folyóiratban. Correspondance Ernest Jones / Michael Balint 1938 – 1958. Traduite par Eva Brabant et Judit Dupont avec la collaboration de Maria Pierrakos. *Le Coq-Héron*, 2004, 177: 25-88.

Bos, Jaap – Leendert Groenendijk (2007). *The Self-Marginalization of Wilhelm Stekel. Freudian Circles in an Out*. New York: Springer.

Breuer, Josef – Sigmund Freud ([1893] 2001). On the Psychical Mechanism of Hysterical Phenomena: Preliminary Communication from Studies on Hysteria. In: Freud, S. 1953-1974, *S. E. Vol. II. ([1893-1895]: Studies on Hysteria)*, 1-17.

Brome, Vincent (1983). *Ernest Jones. Freud's Alter Ego*. New York, London: Norton.

Erős Ferenc (2007). *Trauma és történelem*. Budapest: József Kádár Kiadó.

Erős Ferenc (2008). Önéletrajz, napló, levelezés. Analitikusok és páciensek önvallomásai. In: Mekis D. János és Z. Varga Zoltán (szerk.): *Írott és olvasott identitás. Az önéletrajzi műfajok kontextusai*. Budapest: L'Harmattan, 134-144.

Erős Ferenc (2009). Ferenczi Sándor professzori kinevezése: háttér és kronológia. *Thalassa*, 2009, 20(4): 3-28.

Erős Ferenc (szerk.) (2000). *Ferenczi Sándor*. [Válogatott írások] Budapest: Új Mandátum.

Erős Ferenc – Lénárd Kata – Bókay Antal (szerk.) (2008). *Typus Budapestiensis. Tanulmányok a pszichoanalízis budapesti iskolájának történetéről és hatásáról*. Budapest: Thalassa Alapítvány.

Falzeder, Ernst (2005). A quoi appartient Freud? Réflexions sur l'éditions des correspondances de Freud. In: André Haynal, Ernst Falzeder, Paul Roazen (eds.): *Dans les secrets de psychanalyse et son histoire*. Paris: PUF, 53-74.

Fenichel, Otto (1998). *119 Rundbriefe, 1934-1945*. Ed. Johannes Reichmayer, Elke Mühlleitner. Basel, Frankfurt am Main: Stroemfeld Verlag.

Ferenczi Sándor (1982). *Lelki problémák a pszichoanalízis tükrében. Válogatás Ferenczi Sándor tanulmányaiból*. Összeáll., s. a. r.: Linczényi Adorján. Budapest: Magvető.

Ferenczi Sándor 1996. *Klinikai napló 1932*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Ferenczi Sándor levelezése Ernest Jonesszal és Georg Groddeckkel (2010). Szerk. Erős Ferenc, Kovács Anna, Székács Judit. Budapest: Thalassa Alapítvány, Imágó Egyesüle.

Ferenczi Sándor – Ernest Jones (2008). *Briefe/Letters/Levelek*. Szerk. Erős Ferenc, Kovács Anna, Székács Judit. *Thalassa*, 19(2).

Freud, Sigmund – Ferenczi Sándor (2000–2005). *Levelezés. 1908–1933*. I-III. kötet. Szerk. Ernst Falzeder, Eva Brabant, Patrizia Giampieri-Deutsch, Haynal André tudományos irányításával. A magyar kiadást sajtó alá rendezte és szerkesztette Erős Ferenc és Kovács Anna. Budapest: Thalassa Alapítvány, Pólya Kiadó.

Freud/Jones (1993). *The Complete Correspondence of Sigmund Freud and Ernest Jones 1908-1939*. Ed. Paskauskas, R.A. Cambridge, MA – London: The Belknap Press of Harvard Univ. Press.

Grosskurth, Phyllis (1991). *The Secret Ring. Freud's Inner Circle and the Politics of Psychoanalysis*. New York: Addison-Wesley Publishing Company.

Gyimesi Júlia (2007). Istenkomplexus a pszichoanalízisben. *Thalassa*, 18(1): 67-86.

Gyimesi Júlia (2008). Újítók és elbukottak. Ferenczi Sándor és az okkultizmus. *Műút*, 53(7): 58-61.

Jiménez Avello, José (1998). Metapsychology in Ferenczi: Death Instinct or Death Passion? *International Forum of Psychoanalysis*, 7: 229-233.

Jones, Ernest (1910). The action of suggestion in psychotherapy. *The Journal of Abnormal Psychology*, 5: 217-254.

Jones, Ernest (1913). Der Gottmensch-Komplex; der Glaube, Gott zu sein, und die daraus folgenden Charaktermerkmale. *Internationale Zeitschrift für ärztliche Psychoanalyse*, 1: 313-339.

Jones, Ernest (1973). *Sigmund Freud élete és munkássága*. Budapest: Európa.

Maddox, Brenda (2007). *Freud's Wizard: The Enigma of Ernest Jones*. London: Murray.

Makari, George (2008). *Revolution in Mind. The Creation of Ppsychoanalysis*. London: Gerald Duckworth.

Mészáros Judit (2008a). „Nem látom itt a békés jövő lehetőségét” – A budapesti iskola emigrációja. In: Erős, Lénárd, Bókay (szerk.), 105-137.

Mészáros Judit (2008b). „Az Önök Bizottsága” – Ferenczi Sándor, a budapesti iskola és a pszichoanalitikus emigráció. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Nunberg, Herman – Federn, Ernst (ed.) ([1962-1975] 2008). *Minutes of the Vienna Psycho-analytic Society, Vol. 1-4*. Ed., transl. by M. Nunberg. New York: International Universities Press.

Roazen, Paul (1975). *Freud and His Followers*. New York: Knopf.

Steiner, Riccardo (2000). „It is a New Kind Of Diaspora”. *Explorations in the Sociopolitical and Cultural Context of Psychoanalysis*. London: Karnac Books.

Wittenberger, Gerhard – Christfried Tögel (Hg). (1999–2006). *Die Rundbriefe des „Geheimen Komitees” [1913–1927]. Bd. I–IV*. Tübingen: edition diskord.